

מבט על, גיליון 322, 20 במארס 2012

הסבב האחרון בעזה – והבא אחריו

מרק הלר

הסבב האחרון של לחימה ללא הכרעה לאורך הגבול שבין עזה לישראל מעלה כמה התרשמויות ביחס לתוצאה וביחס להשלכות אפשריות בעתיד.

כיפת ברזל

מערכת "כיפת ברזל" ליירוט טילים מתוצרת ישראל עברה את השלב המבצעי הראשון שלה וקצרה כמה הצלחות מרשימות. המערכת הצליחה להבחין בין טילים הצפויים לנחות בשטחים פתוחים לבין טילים המכוונים לאזורים מאוכלסים, ולהימנע מבזבז משאבים על יירוט טילים מהסוג הראשון, תוך יירוט כ-שמונים אחוזים מן הטיילים מהסוג השני. כפועל יוצא מכך, נמנעו, ללא ספק, הרוגים ופצועים ישראלים רבים וכן נמנע נזק גדול לרכוש. תוצאה זו נותנת תוקף לרציונאל הכלכלי העומד מאחורי המיזם, למרות הפער הגדול בין העלות הנמוכה של הטיילים והרקטות המשוגרים מרצועת עזה לבין עלות הטיילים המיירטים המשוגרים מישראל, להשמידם.

ואולם, חרף הצלחות אלה, "כיפת ברזל" אינה "משנה כללי משחק" שכן שיעור כישלונות היירוט נותר קרוב ל-20 אחוזים, אתראות על טילים ורקטות ששוגרו לעבר ישראל שלחו, בכל זאת, את האוכלוסייה האזרחית למקלטים, וחייבו את הרשויות לבטל אירועים ציבוריים ולסגור בתי-ספר, וכן לרתק הורים מודאגים, לביתם. אם ההגנה הפעילה לא תהיה יעילה במאת האחוזים, היא לא תבטל את הצורך בהגנה פסיבית, ולא תמנע שיבוש משמעותי בשגרת החיים באזורים הנמצאים בטווח הטיילים. היא גם לא תחסוך מהממשלה את הצורך לנקוט הכרעות אסטרטגיות כבדות-משקל שמהן הייתה מעדיפה להימנע. זו הייתה התוצאה הפעם, לא משום שכיפת ברזל השמידה שמונים אחוזים מהטיילים ומהרקטות ששוגרו לעבר מדינת ישראל, אלא בשל העובדה, כי עשרים האחוזים של הטיילים המשוגרים שכן הצליחו לחדור לא נחתו על אזורים מיושבים. במילים אחרות, מזל בלבד עמד בין חוסר נכונותה של הממשלה לפתוח בהסלמה בהיקף נרחב לבין לחץ מבית שלא ניתן לעמוד בו לעשות זאת.

שיעור הצלחה של שמונים אחוזים אינו מספיק כדי לשכנע את משגרי הטיילים מרצועת עזה, כי אין טעם להתמיד בפעולות אלה (או לנסות זאת שוב בהזדמנות אחרת). כשם שכיפת ברזל אינה מבטלת את הצורך בהגנה פסיבית, היא גם אינה מספקת הרתעה באמצעות מניעה. התקפות הטיילים הפלסטיניות הופסקו הפעם (ואולי יימנעו בפעם הבאה) רק באמצעות פעילות התקפית שהורגת – או מאיימת להרוג – את המעורבים ישירות בביצוע שיגורים אלה, שמאיימים בפגיעה, שלא ניתן להשלים עמה, בחיי ציבור הבוחרים הרלוונטי – הציבור הפלסטיני. במילים אחרות, כפייה/הרתעה באמצעות עונש נותרה המניע הדומיננטי בשיח הזה. בסבב האחרון, שמרה ישראל על איום אמין בהסלמה, כיוון שטרם נגרמו נזק מסיבי או פגיעה בחיי אדם בקרב האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית, ומפני שתשומת הלב הבין-לאומית הייתה נתונה לזירה הסורית ולזו האיראנית. נסיבות אלה עלולות להשתנות בסבב הבא.

מצרים בתפקיד המתווך

גם אם פעולותיה של ישראל גורמות לאותם פעילים בקרב הפלסטינים, המעורבים בשיגור טילים, להגיע למסקנה, כי הגיעה השעה להפסיק את פעולות האיבה, נדרש סוג מסוים של תקשורת כדי להשיג הבנה ביחס למועד ולתנאים של הפסקת האש. בסבב האחרון, כמו בעבר, המתווך היחיד שניתן היה להיעזר בו בנושא, היה הממסד הביטחוני המצרי. המצרים פעלו כפי שפעלו לאור ההבנה, כי המשך הלחימה והסלמתה האפשרית אינם משרתים את האינטרסים שלהם. עם זאת, לנוכח אי היציבות הפוליטית במצרים קיימת אפשרות שהממסד הביטחוני המצרי לא יוכל להמשיך למלא תפקיד זה בעתיד, גם אם לא יחולו שינויים בהשקפת עולמו.

הבחירות לנשיאות במצרים מתוכננות להתקיים בחודש מאי 2012, עם סיבוב נוסף (במידה ויידרש) בחודש שלאחר מכן. בשונה מהעבר, לא ניתן לנבא מראש מה תהיינה התוצאות של בחירות אלה. וחשוב מכך, חוקה מצרית חדשה טרם נוסחה, היקף סמכויות הנשיא עדיין לא ברור, ולפיכך לא ברור מה יהיה מאזן הכוחות בין הנשיא, הפרלמנט והכוחות המזוינים. רוב המשקיפים צופים, כי הממסד הביטחוני ישמור על מעמדו המרכזי בתחומי מדיניות החוץ והביטחון (ובהגדרת הפררוגטיבה הממסדית שלו). כמו כן לא צפוי ניטרולם הפוליטי המהיר של הכוחות המזוינים בדומה לזה שהתרחש בטורקיה בשנים האחרונות. יחד עם זאת, קיימת אפשרות שנשיא אסלאמיסטי או נאצריסטי/לאומני, לצד פרלמנט הנשלט בידי אסלאמיסטים, יחזקו את התפיסה לפיה תפקידה הנכון של מצרים בסבב סכסוך עתידי, שמקורו בעזה, לא יהיה עידודה של הפסקת אש, אלא דווקא תמיכה, הלכה למעשה, בגורמים אסלאמיסטים בעזה.

מי קובע את סדר היום?

חרף העובדה שחמאס שולט בפועל בעזה מאז שנת 2007, לא החמאס הוא שהכתיב את האירועים האחרונים, אלא דווקא הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני ו-וועדות ההתנגדות העממית. לא זו בלבד שהחמאס לא יזם את מתקפות הטילים, הוא תמך בפומבי בחזרה מהירה לרגיעה. אך בעוד שלחמאס לא היו ייסורי מצפון כלשהם על דיכוי הפת"ח בכל אמצעי אפשרי, הוא לא גילה נכונות להתייחס באותו האופן לג'יהאד האסלאמי הפלסטיני או לוועדות ההתנגדות העממית, ולכן בסבב זה הם ביצעו מחטף בסדר היום הציבורי ועשו לחמאס מה שזה עשה במשך שנים רבות לפת"ח (ומה שחזבאללה עשה ללבנון בשנת 2006).

קיימת דינמיקה פוליטית ברורה במצבים של סכסוך בלתי פתור, המעניקה לגיטימיות לשיח ולפעולה המעצימים את מרכיב העימות. מצב זה מעמיד את הנושאים בנטל השלטון בעמדה לא נוחה עד בלתי אפשרית בכל הנוגע לנקיטת אמצעים חריפים כלפי אלה החופשיים יותר לפעול על סמך נטיותיהם האידאולוגיות ביחס לישראל, ואשר אינם מטרידים את עצמם יותר על המידה בהשלכות הרחבות של עמדתם. חמאס מעולם לא התפשר על תוכן האידאולוגיה הקיצונית שלו, אך הנסיבות שבהן הוא פועל כפו עליו לעיתים קרובות להפגין מידה מסוימת של פרגמטיזם בהתנהגותו, (אשר בגינה כבר ספג קיתונות של בוז מצידו של איימאן אל-זוואהירי, מנהיג אל-קאעדה). לפיכך הוא נפל קורבן, אם כי עד כה במידה מצומצמת, לתופעה המוכרת של קיצוניים, שהמפגש עם המציאות ממתן אותם, ומקנה יתרון לקיצוניים אחרים מזן טהור יותר. אם הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני או וועדות ההתנגדות העממית יסכימו להפסקת אש עם ישראל לעיתים קרובות מדי או למשך זמן ארוך מדי, צפוי להם גורל דומה.